



24. kép Urna

MAJOR RÉKA – MAJZIK VIVIEN – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA

Sokszínű népesség Békéscsaba–Fényes középső vaskorából

A Békéscsaba Fényes részében egy föld-forgatás alkalmával előbukkant sírt és a nyomában feltárt 11 temetkezést a lelőhely első ásatója, Banner Benedek – a békéscsabai múzeum akkori munkatársa – 1932-ben még a korai germán, vandál nép hagyatékának tulajdonította.¹ A korántsem teljesen kiásott temetőrész déli oldalához illeszkednek Párducz Mihály 1941-ben végzett régészeti munkálatai, az ekkor már szkíta korinak ítélt 52 sírral. A temető nem tekinthető teljesen feltártnak, de a későbbiek során már nem végeztek kutatásokat a lelőhelyen. Az utóbbi ásatásból származó és az évtizedek alatt igencsak meghányadolt anyagot mutatjuk be, amely az egye-

tem régészeti gyűjteményének páratlan tagja a korszakból.² A békéscsaba–fényesi temető a Kr. e. 7–5/4. században létezett Vekerzug kultúrához sorolható.³

Zsugorított és nyújtott vázas korhasztásos, valamint szórt- és urnás hamvasztásos temetkezéseket dokumentáltak a temető teljes területén. A jellegzetes rítuselemek közé tartozik a szórt hamvak, máskor az urna tállal borításának szokása, ide sorolhatók továbbá az emberi maradványokat nem tartalmazó szimbolikus sírok, illetve egy felnőtt és a medencéje fölé helyezett csecsemő feltehetően kettős temetkezése.⁴ A temetkezési szokásokat általában az adott kultúra vagy periódus kötött tradíciói határozzák



25. kép Virágcserep alakú edény bütyökfüllel



26. kép Bütyökdíszes, behúzott peremű tál



27. kép Váza alakú edény

meg. A rítus sokszínűségét a helyi továbbélő lakosság (Mezőcsát kultúra és rajta keresztül a késő bronzkori) és az új bevándorló sztyeppi népelemek hagyományának keveredésével magyarázzák a korszak kutatói, de elképzelhető, hogy más tényezők is szerepet játszottak. A sírok tájolása (NyDNy-KÉK és ÉÉNY-DDK között váltakozott) és elrendezése rendszertelen. Ha a kor és nemek szerinti megoszlást nézzük, feltűnő a csecsemő- és gyermektemetkezések kiugró száma szemben a férfi-, valamint az elhanyagolható számú női sírokéval.⁵

Jellemzően legalább egy-két tárgy szerepel a temetkezésekben, de előfordulnak melléklet nélküli sírok is. A tanszéki gyűjteményben fennmaradt leletek jelentős részét a túlvilági útra szánt étel- és italmellékletekhez kapcsolódó kerámia képezi. Ezek között megtaláljuk a korszak jellegzetes, kézzel formált edényhármását: az ún. Villanova típusú urnát [24. kép, Kat. 16], a bütyökdíszes virágcserep/hordó alakú edényt [25. kép, Kat. 17] és az olykor bütyökdíszes, azaz a preszkíta kor „bélyegeit” magán viselő behúzott peremű tálat [26. kép, Kat. 18]. Bronzkori és kora vaskori hagyományokra vezethető vissza a gömbölyded, ék alakú bekarcolásokkal díszített, váza alakú edény [27. kép, Kat. 19].⁶ Újdonságnak számít ekkor a Kárpát-medencében a korongolt kerámia, amelynek itt is akadnak példái. A technikai innováció valószínűleg közvetett úton jutott a Fekete-tenger melléki görög kolóniákból az Alföldre a középső vaskorban. Bár a korong használata kedvelt volt, nem vált dominánssá a kézzel formált „házi kerámiával” szemben. A váza alakú edénnyel egyazon, kerá-

mialeletekkel leggazdagabban berendezett sírból ismerünk egy formavilágát tekintve unikális füles palackot [28. kép, Kat. 20], amely görög előképre utal. Itt érdemes megjegyezni, hogy két másik palack formájú, valamint további öt edénnyel együtt képezték a 31. sír együttesét, amely a maga kilenc kerámiájával különleges a Dél-Alföldön.⁷

Mára a kollekció csupán néhány sajátos ékszere árulkodik a néhai közösség színes ízléséről, mint a távoli kapcsolatokat mutató, például a nyakékként viselt sárga alapon kék-fehér pávaszemes üvegyöngyök [29. kép, Kat. 21] és az átfúrt kauri csigák [30. kép, Kat. 22]. Ezen kívül bronz- és ezüsthülbevalók, ívfibulatöredék, orsógomb [31. kép, Kat. 23], vaskés, bronz spirálgűrűk, bronz- és vaskarperecek említhetők az egyes sírokból a személyes tulajdon részeként vagy épp az egyén közösségen belüli szerepének kifejezéseként.⁸

A lemezes végű spirális függők és a kora vaskori jellegeket tükröző kerámia alapján Párducz a Kr. e. 6–5. századot jelöli a temető kezdeteként. Létezésének ideje alatt a több irányban ápoltság és egy dinamikus változó közösség képe bontakozik ki. Mindazonáltal a lelőhely jól mutatja a dél-alföldi „szkíta jellegű” temetők vonásait.



28. kép Füles palack



29. kép Pávaszemes üvegyöngyök



30. kép Kauri csigá ékszerek

IRODALOM

- BANNER 1932 = Banner B.: A Békéscsaba-fényesi sírmező. *Dolgozatok* 8 (1932), 122 – 148.
- BOTTYÁN 1955 = Bottyán Á.: *Szkiták a magyar Alföldön*. [RégFüz II.1.] Budapest 1955.
- BOTYÁNSZKI 2016 = Botyánszki A.: *Az Orosháza-gyopárosi szkita-kelta temető. A szkita jellegű sírok elemzése*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged 2016.
- CZIFRA et al. 2011 = Czifra Sz. – Kreiter A. – Széles É. – Tóth M. – Viktorik O.: Kora vaskori korongolt kerámia a Kárpát-medencében. *AM* 2011/3. 235–250.
- JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998 = Jankovich B. D. – Medgyesi P. – Torma I.: Fényes, Gázsó-tanya. In: *Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke*. Szerk.: Jankovich B. D. [MRT 10.] Budapest, 206–207.
- KEMENCZEI 2001 = Kemenczei T.: Az Alföld szkita kora. In: *Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkita kora*. Szerk.: Havassy P. [Gyulai katalógusok 10.] Gyula 2001, 7–36.
- KEMENCZEI 2009 = Kemenczei, T.: *Studien zu Denkmälern skytisch geprägter Alföld Gruppe*. [IPH] Budapest 2009.
- PÁRDUZ 1943 = Párducz M.: Szkitakori temető Békéscsaba-Fényesen. *ArchÉrt* 3 (1943), 50–63.

¹ BANNER 1932, 122–124, 143. A leletanyagot a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban őrzik.

² SZTE RT Ad. ltk. 10761–10879; PÁRDUZ 1943, 50; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

³ KEMENCZEI 2001, 13–14.

⁴ PÁRDUZ 1943, 54–56, 2. kép; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

⁵ BOTYÁNSZKI 2016, 9–25, 65–68; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

⁶ BOTTYÁN 1955, 13, 40–42; BOTYÁNSZKI 2016, 38–39.

⁷ SZTE RT Ad. ltk. 10816–10824; PÁRDUZ 1943, 52; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207; KEMENCZEI 2009, 104; CZIFRA et al. 2011, 236–239.

⁸ PÁRDUZ, 1943, 51–52, 54; KEMENCZEI 2009, 88–92; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

